

**THE REGIONAL IDENTITY OF THE POLISH COMMUNITY IN THE SOCIO-
POLITICAL SPACE OF THE RIGHT BANK OF UKRAINE
IN THE LATE XIX – EARLY XX CENTURY**

**РЕГІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ПОЛЬСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ В СОЦІАЛЬНО-
ПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ
НАПРИКІНЦІ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.**

Ольга Білобровець

доктор історичних наук, доцент
E-mail: bilobrovets@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6638-3815
ResearcherID: H-5369-2016
Житомирський державний університет
ім. Івана Франка, Україна

Olga Bilobrovets

doctor of Historical Sciences, Associate
professor,
E-mail: bilobrovets@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6638-3815
ResearcherID: H-5369-2016
Zhytomyr Ivan Franko State University,
Ukraine

ABSTRACT

The article analyzes the situation of the Polish community of the Right Bank of Ukraine in the late XIX – early XX centuries, which had signs of regional identity in the socio-political space of the Russian Empire. The regional unity of Poles was based on national, religious separation from the majority of the Ukrainian Orthodox population of the Right Bank and differed from the political and social space of the Kingdom of Poland, the centers of Moscow and Petrograd.

The Catholic religion was the main and unifying factor of all segments of the Polish population throughout the nineteenth century. Due to their economic power, large Polish landowners played a significant role in public life. In the conditions of the bourgeois revolution of 1905, Polish political parties and public organizations were created and began their activities. The determining, unifying factor in this period was national identity and regional interests. Thus, peasants and intellectuals supported Polish landowners in the elections to the State Duma. Polish deputies elected from the Right Bank united in a separate faction to represent and defend the interests of the region.

As a result of the democratic transformations after the Russian February Revolution of 1917, the recognition of the Ukrainian people as masters in Ukraine, the Polish community of the Right Bank formed representative authorities and united to protect their national rights. The Bolshevik coup of 1917, the end of the First World War, and the proclamation of the independence of the Ukrainian and Polish states were external factors that began to destroy the regional identity of the Poles of Right-Bank Ukraine. The internal factors of such destruction were the ideological differences of the Polish political forces and the aggravation of social conflicts in the conditions of liquidation of private property by the new government. With the establishment of Soviet power and the policy of indigenization in the 1920's, the identity of Poles was preserved for some time within the Polish national district created in the Volyn district. However, it was subordinated to communist ideology and finally disintegrated as a result of the policy of repression and deportation in the 1930s.

Key words: regional identity, Poles, Right-Bank Ukraine, socio-political life.

Постановка проблеми й актуальність дослідження. Питання ідентичності завжди є актуальним у пограничних територіях. У таких зонах підвищеної

етноконтактності у переломні періоди історії розпадаються або формуються нові локальні ідентичності. Проведення політики децентралізації в Україні в сучасних умовах актуалізує питання вивчення локальних ідентичностей та використання набутого історичного досвіду в минулому. Дослідження співвідношення місцевих та нових, привнесених елементів матеріальної та духовної культури на фронтірних територіях допомагає визначати стійкі маркери для об'єднання груп в межах певних локацій.

Правобережна Україна на зламі ХІХ – ХХ ст. представляла собою простір, в якому переплелись національні, релігійні соціальні, політичні інтереси різних категорій населення. Сконцентрована на цій території польська спільнота мала ознаки регіонального об'єднання, відмінного від поляків Сходу і Півдня України, російських центрів – Москви і Петрограду й поляків Королівства Польського. Початок Першої світової війни, російська лютнева та Українська національна революції, більшовицький переворот та боротьба за відновлення державності українців і поляків виступили зовнішніми чинниками для зміни регіональної ідентичності поляків в новому соціально-політичному просторі Правобережжя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями історії поляків на Правобережжі впродовж ХХ ст. і в сучасності займаються як польські, так і українські науковці. Демографічне та соціально-економічне становище поляків описано у працях З. Лукавського (Łukawski, 1978), Г. Марахова (Марахов, 1967), І. Лісевича (Лісевич, 1993). В період ідеологічної та збройної боротьби за встановлення української державності в польському середовищі відбувалися суспільно-політичні трансформації, проаналізовані Г. Яблонським (Jabłoński, 1948). Характеристика соціально-політичного простору поляків Правобережжя у той час подана сучасними істориками – М. Коженювським (Korzeniowski, 2009), М. Вжосеком (Wrzosek, 2013) та ін.

Метою даного тематичного дослідження є з'ясування чинників, на основі яких відбувалась регіональна ідентифікація поляків, які місцеві особливості суспільно-політичного життя відрізняли польську спільноту Правобережжя від інших польських локацій і які трансформації відбулись у польській громаді впродовж кінця ХІХ – перших десятиліттях ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Територія Правобережної України впродовж ХІХ – на початку ХХ ст. включала три губернії Російської імперії – Київську, Волинську і Подільську у складі Київського генерал-губернаторства. Належність Правобережної України до Речі Посполитої і приєднання її до Російської імперії наприкінці ХVІІІ ст. зумовили наявність тут найбільшої кількості поляків в Україні. Внаслідок довгого перебування Правобережжя у складі Польщі цей край називали «кресами». Зазвичай до *східних кресів* зараховували територію етнічної Білорусії, Литви, України, південно-східної Латвії, на яких проживало багато поляків і на яких польська культура відігравала важливу роль, як в матеріальному, так і в духовному відношенні» (Eberhardt, 1999:29).

Територію Правобережної України в польській літературі та в повсякденному житті також називали *Русь*, що відобразилося пізніше в назвах польських політичних партій і громадських організацій на території Правобережної України. В умовах належності до Російської імперії колишні польські «східні креси» стали Південно-Західним і Західним краєм. Тому назва «креси» поширювалась на Правобережну Україну і утвердилась у повсякденному використанні як колишні польські східні окраїни, на яких проживали поляки. Зазначені назви краю залишалися актуальними до утворення незалежної української держави на початку ХХ ст.

Правобережжя наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. можна вважати фронтірною зоною – територією, на якій відбувалося зіткнення різних культур й адаптації до природного середовища, в процесі якого, як наслідок інтенсивної комунікації, економічної, соціальної, культурної та політичної взаємодії відбувалися запозичення, пристосування або асиміляція однієї культури іншою. Окрім українців, які були корінною

Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 52

і переважаючою народністю, тут компактно проживали євреї, поляки, чехи, німці. Територія Правобережної України, зокрема Волині, Західного Поділля, Холмщини була пограничною зоною, порубіжжям між Польщею та Україною, на якій взаємодіяли різні релігійні системи, мови, традиції і культура.

Ця територія в уявленні поляків Королівства Польського асоціювалася з картиною, створеною у попередні століття. Це був загадковий край, Дике поле, на якому сформувався міф про відважного польського лицаря, сильного духом, свідомого та сміливого захисника вітчизни. Образ краю незорих «литовсько-руських просторів, вкритих густою млою романтичної таємничості, поетичності і фантастичної грози, пишних замків магнатів та місцевих бунтівників» мало чим змінився на початку ХХ ст. Тому він для поляків Королівства Польського залишався далеким, романтичним і насправді фальшивим (Bartoszewicz, 1924:5).

Єдність і окремішність поляків Правобережжя усвідомлювалася місцевою польською інтелігенцією та політиками. На початку 1914 р. у Києві польськими демократичними силами почав видаватись журнал «Kłosy Ukrainie», в якому у передовій редакторській статті польська інтелігенція краю закликала до об'єднання і спільної діяльності: «Ми хочемо вдарити у дзвін, запалити вогонь культури. Саме з України і Литви черпали своє натхнення наші великі пророки і наш Генріх Сенкевіч» (Kłosy, 1914, nr. 1).

Перша обставина, що сприяла об'єднанню всіх поляків Правобережжя – усвідомлення своєї національної окремішності від православного населення України та здебільше католицьких за вірою чехів і німців. Серед національних меншин Правобережної України поляки займали третю позицію. Статистичний збірник з даними Південно-Західного краю визначав кількість населення станом на 01.01.1912 р. – 12,5 млн. осіб, з них поляків – 322 тис. осіб або 3,4 % всього населення. При цьому кількість католиків складала 800 тис. Натомість менше 1 % польського населення України проживало на Півдні та Сході України (Весь, 1913).

Більшість польського населення концентрувалася у містах. Вони ставали центрами суспільно-політичного і культурного життя поляків. Загальна кількість міського населення в Україні складала близько 1,5 мільйона (1.479.300) мешканців. У Київській губ. – 12,7 %, у Подільській губ. – 7,3 %, у Волинській губ. – 7,7 % (Весь, 1913). Дані щодо міського населення і його етнічного складу дозволяють з'ясувати окрім кількісного складу також сфери зайнятості поляків. Серед міщан євреїв було 40 %, поляків – близько 30 %, головним чином професійна і промислова інтелігенція, решта були росіяни, українці та інші національності (Korzeniowski, 2009:23). Головним містом Правобережного регіону був Київ. За Першим всеросійським переписом населення у Києві проживало 247.723 особи, з яких кількість поляків (за мовою) складала 16.579 осіб, католиків у місті нараховувалось – 19.230 осіб (Первая, 1897).

У соціальній структурі населення Правобережної України поляки були представлені усіма верствами. Це католицьке духовенство, поміщики та селянство, промисловці і робітники, торговці та інтелігенція. У категорії поміщиків на початку ХІХ ст. переважали, а пізніше були вагомою складовою – поляки. Висока концентрація на Правобережжі великих польських землевласників, промисловців та інтелігенції з давніми традиціями участі в політичному житті була однією з причин їх значного впливу на економічний розвиток та громадське життя в регіоні.

Головним фактором, який об'єднував усі польські суспільні верстви в єдине ціле впродовж всього ХІХ ст. була католицька віра та церква. Костели були осередками, навколо яких об'єднувалася вся польська громада. Католицькі священики користувалися великим авторитетом і виконували роль провідників і захисників національних інтересів поляків. Зважаючи на репресивні заходи царської влади проти католицького духовенства

Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Історичні науки. Випуск 52.

у XIX ст., їх кількість зменшилася, значною мірою вони були сконцентровані на Правобережжі.

На території трьох губерній Південно-Західного краю в XIX ст. було дві дієцезії римо-католицького костелу: Луцько-Житомирська та Кам'янецька, що знаходились під спільним управлінням одного біскупа, резиденція якого знаходилась у Житомирі. Католицьке духовенство на Правобережжі відзначалось високим рівнем освіти, культури та соціальної адаптованості в порівнянні з місцевими православними та католицькими священниками з Білорусії та Литви. Це пояснювалось якісною підготовкою духовенства у духовній семінарії у Житомирі. Набір здійснювався після 6 класів гімназії. Більшість вихованців Житомирської семінарії походили з родин місцевої інтелігенції. Багато католицьких капланів брало участь у суспільному житті, долучилося до польських визвольних повстань у XIX ст., за що одержали покарання ув'язненнями та засланнями у Сибір, проводило активну освітню діяльність, засновуючи підпільні польські школи (Wielhorski, 1959:84).

Реалії XIX ст. були несприятливі для поляків Правобережжя внаслідок двох спроб польської шляхти відновити польську державність через повстання і подальші репресії. Регіональна єдність та ідентифікація поляків у XIX ст. визначалася, передусім національністю та католицькою релігією. Суспільно-політична активність поляків у цей час стримувалася рамками самодержавної монархії. Можливість легального громадсько-політичного життя з'явилася на початку XX ст. у роки російської буржуазної революції 1905 р. Утворені напередодні польські політичні партії і громадські організації представляли основні суспільні напрямки: консервативний, націоналістичний та соціалістичний. У цьому прослідковувалась їх єдність із загальним польським суспільним рухом у всіх розділених польських землях.

Однак, участь у політичному житті, зокрема у виборах до Державної думи зумовили регіональні особливості суспільно-політичного життя поляків Правобережної України. Зберігаючи основні ідейні партійні позиції, всі напрямки польського суспільного руху на Правобережжі враховували регіональну специфіку.

Однак, участь у політичному житті, зокрема у виборах до Державної думи зумовили регіональні особливості суспільно-політичного життя поляків Правобережної України. Зберігаючи основні ідейні партійні позиції, всі напрямки польського суспільного руху на Правобережжі враховували регіональну специфіку. Яскравим прикладом цьому є створена в 1907 р. з метою участі у виборах до Державної Думи та представлення інтересів заможних верств Правобережжя – Польська партія крайова. Основні завдання партії передбачали, зокрема розвиток краю та пом'якшення національних і класових антагонізмів (ЦДІАК, Ф. 442, Оп.636, Спр. 647, Арк. 165). Діяльність партії одержала владну підтримку. Київський губернатор зазначав, що «в Південно-Західному краї створено особливу *Польську партію крайову*, яка працює виключно в інтересах всього населення Південно-Західного краю» (ЦДІАК, Ф. 442, Оп. 637, Спр. 545, Арк. 59). У проекті програми зазначалось, що партія має стати позапартійним представником і захисником інтересів польського населення (Kresy, 1907, nr. 31).

Націоналістичний табір не був представлений єдиною організацією, а мав прихильників Народових демократів (ендеки), розпорочених по території України. Вони поширювали свій вплив на інтелігенцію, студентство і прагнули залучити до своєї діяльності великих землевласників (Kozicki, 1964:150). Представники ендеції виграли вибори у Королівстві Польському і створили у Державній думі Польське Коло для захисту польських національних інтересів. Депутати-поляки з Правобережної України, представники консервативно-націоналістичного табору не долучилися до цієї фракції з мотивів захисту регіональних інтересів, створивши власну групу (Świt, 1906, nr. 1). Їх регіонально-національна ідентичність проявилася також в окремішності від створених у Думі національних української, литовської та білоруської груп.

Соціалістичний табір, лідером у якому була Польська партія соціалістична (ППС), вважав необхідним враховувати місцеву специфіку. У грудні 1903 р. було створено Київський округ з завданням організувати місцеву польську інтелігенцію і робітників. Подальша діяльність округу ППС вимагала врахування місцевої специфіки і внесення коректив до програмних завдань партії. Новий організаційний статут ППС, схвалений на VIII з'їзді партії (лютий 1906 р), відокремив організацію, яка діяла в Україні, що фактично означало її автономію в межах партії (Koko, 2004:51).

Таким чином, на початку ХХ ст. легальне суспільно-політичне життя поляків сприяло національній, релігійній ідентифікації, а також необхідності враховувати у політичній діяльності регіональну специфіку та місцеві інтереси.

Початок Першої світової війни дав шанс полякам вирішити питання відновлення польської державності. В 1914–1916 рр. польське населення з патріотичним запалом підтримало уряди держав, до складу яких входили розділені польські землі. Прослідковується єдність усіх польських політичних сил та громадськості Російської та Австро-Угорської імперій у підтримці постраждалих від воєнних дій поляків та біженців. Свідченнями цьому є створені у всіх розділених польських землях громадські організації з підтримки біженців та заяви політиків про допомогу. Поляки-біженці з Королівства Польського внесли в усталений консервативний спосіб життя і традиції місцевих поляків нові підходи до вирішення нагальних суспільних питань, демонструючи громадянську активність та демократизуючи соціальні відносини (Korzeniowski, 2007:178).

Кардинально політична ситуація змінилася після російської лютневої революції 1917 р. і падіння самодержавства. Поляки Правобережної України посилили свою регіональну ідентичність в умовах Української національної революції, у період боротьби за створення та відродження української та польської державності. Нова доба була просякнута ідеями прав малих народів на власні держави й забезпечення прав національних меншин. Ці гасла включалися в програми політичних партій.

Чітке ідеологічне розмежування польських політичних таборів на підвладних російській та австрійській територіях викликало до життя низку політичних та громадських організацій. Спроби об'єднатися на основі польських національних інтересів і створити координуючі центри в Москві та Петрограді зазнала поразки. Натомість на Правобережній Україні незважаючи на ідеологічні розмежування польських політичних сил, сильними виявились об'єднавчі тенденції у творенні спільного громадського життя. Вже на початку березня 1917 р. у Києві було утворено польський представницький орган для Правобережної України – *Польський виконавчий комітет на Русі* (ПВК).

06 березня 1917 р. у Києві відбулось зібрання представників близько 50 польських громадських організацій, товариств, інституцій, громадськості, преси й політичних угруповань Києва та провінцій, в якому взяло участь 150 осіб. Це зібрання дістало назву Першого польського з'їзду, на якому і було утворено польський центральний орган влади в Україні – *Польський виконавчий комітет на Русі*. Він об'єднав представників різних політичних напрямків і презентував інтереси польського населення на Правобережній Україні. Головою ПВК було обрано ендека Йоахима Бартошевича (Dziennik, 1917, nr.66).

ПВК визнав створену Українську Центральну Раду представницьким органом українського народу. Засадничим положенням у діяльності ПВК стало визнання прав українського народу до творення власного політичного життя на своїй етнічній території, де він був господарем. У квітні 1917 р. ПВК надіслав до УЦР лист, в якому засвідчувався вияв дружніх почуттів до українського народу та визнання його прав в умовах вільного розвитку народів. Йому було запропоновано підтримку й допомогу в творенні нового політичного життя і висловлювались сподівання на співпрацю з метою забезпечення загального блага для обох народів (Dziennik, 1917, nr.94).

Однак, регіональна інституційно-політична окремішність поляків Правобережжя, що проявилась з початку 1917 р. зустрілася з низкою внутрішніх конфліктів – ідеологічних та соціальних. Польський виконавчий комітет на Русі, якому вдалося в перші дні після революції об'єднати більшість польських організацій та партій в Україні, провів

у червні 1917 р. у Києві III з'їзд польських організацій, на якому були присутні представники усіх суспільних груп і станів.

На четвертий день засідань група учасників з'їзду демократичного спрямування висловила незгоду з запропонованими резолюціями і залишила з'їзд. Сецесія польських демократів розколола польську спільноту на Правобережжі. Ідеологічний розкол посилювався в практичній діяльності польських політичних партій. Ліво-центристські організації – Польська демократична централізація, ППС-фракція та ППС-лівиця розпочали співпрацю з українською владою та увійшли до складу її керівних органів. ПВК, в якому залишились націоналістичні сили, відмовився від підтримки УЦР, сконцентрувавши увагу на розбудові організаційної структури та проведенні польської культурно-освітньої діяльності (Dziennik, 1917, nr. 148).

У межах польської регіональної спільноти наприкінці 1917 р. крім політико-ідеологічних розбіжностей виник також і соціальний конфлікт. Польські землевласники та інтелігенція зіткнулися з проблемами в поширенні освіти серед польського селянства, зокрема на Поділлі. Наміри підняти освітній і культурний рівень польського селянства не завжди знаходив відгук у їх середовищі, про що заявляв великий польський землевласник і громадський діяч – Л. Грохольський (Świdorska, 1966:142). Проте найбільшої гостроти соціальні конфлікти досягли наприкінці 1917 р., після приходу до влади більшовиків у Росії та після прийняття III Універсалу УЦР. Проголошення ліквідації приватної власності зумовило виступи селян проти поміщиків, в тому числі й польських, напади на їх маєтки, захоплення землі, навіть вбивства.

Завершення Першої світової війни, створення незалежної польської держави, поразка УНР у боротьбі з більшовицькою Росією та встановлення Ризького миру після польсько-російської війни стали зовнішніми факторами, що зумовили втрату регіональної ідентичності поляків Правобережної України. Під час політики коренізації в 20-х рр. в радянській Україні відбулось об'єднання поляків, але на принципово іншій – комуністичній основі. Ця єдність була остаточно зруйнована політикою репресій та депортацій у 30-і рр. XX ст.

Висновки. Регіональна ідентичність поляків Правобережної України наприкінці XIX ст. базувалась на історичній пам'яті про належність цієї території до Речі Посполитої, спільній мові, католицькій вірі. Суспільно-політичне життя польської спільноти Правобережжя також мало свої особливості в легальний період своєї діяльності – на початку XX ст., що проявились у прагненні соціальної верхівки поляків об'єднати усі верстви населення та представляти регіональні інтереси. В період боротьби за національні права та державність в регіональній польській громаді розпочались політичні та соціальні конфлікти, що стали внутрішніми причинами руйнації регіональної ідентичності поляків Правобережжя.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Весь Юго-Западный край: справочная и адресная книга по Киевской, Подольской и Волынской губерниях. Киев. 1913.

Лісевич І. Т. У затінку двоголового орла (польська національна меншина на Наддніпрянській Україні в II пол. XIX – I пол. XX ст.) Київ. 1993. 86 с.

Марахов Г. Польское восстание 1863 г. на Правобережной Украине. Київ. 1967. 258 с.

Первая всеобщая перепись населения Российской Империи 1897 г. Т. 16: Киевская губерния. С.Петербург, 1904. 310 с.

Центральний державний історичний архів України, м. Київ (Далі – ЦДАК). Ф. 442. Оп. 636. Спр. 647, 682 арк.

ЦДАК, Ф. 442. Оп. 637. Спр. 545, 319 арк.

Bartoszewicz J. Znaczenie polityczne kresów wschodnich dla Polski. Warszawa. 1924. 40 s.

Dziennik Kijowski. Kijów. 1917. nr. 66. 07 marca.

Scientific Bulletin of the IZMAIL STATE UNIVERSITY OF HUMANITIES.
Section Historical Sciences. Issue 52

- Dziennik Kijowski. Kijów. 1917. nr. 94. 11 kwietnia.
Dziennik Kijowski. Kijów. 1917. nr. 148. 20 czerwca.
Eberhardt P. *Kresy Wschodnie – granice, terytorium, ludność polska. Praca zbiorowa.* Warszawa. 1999. S. 30-39.
Jabłoński H. *Polska autonomia narodowa na Ukrainie 1917–1918.* Warszawa, 1948. 165 s.
Kłosa Ukraińskie. Kijów. 1914. nr. 1. S. 1-2.
Koko E. *PPS na Ukrainie wobec kwestii ukraińskiej od końca XIX w. do 1918 r.* S. 50-63. *Polska i jej wschodni sąsiedzi.* T. 5. Rzeszów. 2004. 490 s.
Korzeniowski M. *Za Złotą Bramą: działalność społeczno-kulturalna Polaków w Kijowie w latach 1905–1920.* Lublin. 2009. 621 s.
Korzeniowski M. *Tułaczy los. Uchodźcy polscy w imperium rosyjskim w latach pierwszej wojny światowej.* Lublin. 2007. 238 s.
Kozicki S. *Historia Ligi Narodowej.* Londyn: «Mysl Polska». 1964. 622 s.
Kresy. Kijów. 1907. nr. 31. 26 sierpnia.
Łukawski Z. *Ludność polska w Rosji (1863–1914).* Wrocław, 1978. 229 s.
Świdarska W. *Polska macierz szkolna na Podolu. Pamiętnik Kijowski.* T. 3. Londyn, 1966. S. 139-148.
Świt. Kijów. 1906. nr. 1. 30 grudnia.
Wielhorski W. *Ziemie Ukrainne Rzeczypospolitej. Zarys dziejów. Pamiętnik Kijowski.* T. 1. Londyn. 1959. S. 84.
Wrzosek M. *Z dziejów zmagania politycznych i zbrojnych o niepodległość polski w latach 1908–1918.* Białystok. 2013. 300 s.

REFERENCES

- Ves` Yugo-Zapadny`j kraj: spravochnaya i adresnaya kniga po Kievskoj, Podol`skoj i Voly`nskoj guberniyakh. (1913) [The entire Southwest Territory: reference and address book for the Kiev, Podolsk and Volyn provinces.]. Kiev. [in Russian].
- Lisevych I. T. (1993). *U zatinku dvohlavoho orla (polska natsionalna menshyna na Naddnyprianskii Ukraini v II pol. XIX – I pol. XX st.)* [In the shadow of a double-headed eagle (Polish national minority in Dnieper Ukraine in the second half of the XIX - I half of the XX century)]. Kyiv. 86 s. [in Ukrainian].
- Marakhov G. (1967). *Pol`skoe vosstanie 1863 g. na Pravoberezhnoj Ukraine.* [The Polish uprising of 1863 in the Right-Bank Ukraine.]. Kiyiv. 258 s. [in Russian].
- Pervaya vseobshhaya perepis` naseleniya Rossijskoj Imperii 1897 g. T. 16: Kievskaya guberniya. (1904). [The first general census of the population of the Russian Empire in 1897 V. 16: Kiev province]. S.Peterburg, 310 s. [in Russian].
- Tsentrалnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv (Dali – TsDIAK). F. 442. Op. 636. Spr. 647, ark. 682. [in Ukrainian].
- TsDIAK, F. 442. Op. 637. Spr. 545, ark. 319. [in Ukrainian].
- Dziennik Kijowski.* Kijów. 1917. nr. 66. 07 marca. [in Polish].
- Dziennik Kijowski.* Kijów. 1917. nr. 94. 11 kwietnia. [in Polish].
- Dziennik Kijowski.* Kijów. 1917. nr. 148. 20 czerwca. [in Polish].
- Eberhardt P. (1999). *Kresy Wschodnie – granice, terytorium, ludność polska.* [Eastern Borderlands – borders, territory, Polish population.]. Praca zbiorowa. Warszawa. S. 30-39. [in Polish].
- Jabłoński H. *Polska autonomia narodowa na Ukrainie 1917–1918.* [Polish national autonomy in Ukraine 1917–1918]. Warszawa, 1948. 165 s.
- Kłosa Ukraińskie.* Kijów. 1914. nr. 1. S. 1-2. [in Polish].
- Koko E. (2004). *PPS na Ukrainie wobec kwestii ukraińskiej od końca XIX w. do 1918 r.* [The PPS in Ukraine on the Ukrainian question from the end of the 19th century to 1918]. S. 50-63. *Polska i jej wschodni sąsiedzi.* T. 5. Rzeszów. 490 s. [in Polish].
- Korzeniowski M. (2009). *Za Złotą Bramą: działalność społeczno-kulturalna Polaków w Kijowie w latach 1905–1920.* [Behind the Golden Gate: socio-cultural activity of Poles in Kiev

in the years 1905–1920]. Lublin. 621 s. [in Polish].

Korzeniowski M. (2007). *Tułaczy los. Uchodźcy polscy w imperium rosyjskim w latach pierwszej wojny światowej*. [Wanders fate. Polish refugees in the Russian Empire during the First World War]. Lublin. 238 s. [in Polish].

Kozicki S. (1964). *Historia Ligi Narodowej*. [History of the National League]. Londyn: «Mysl Polska». 622 s. [in Polish].

Kresy. Kijów. 1907. nr. 31. 26 sierpnia. [in Polish].

Łukawski Z. (1978) *Ludność polska w Rosji (1863–1914)*. [Polish population in Russia (1863–1914)]. Wrocław. 229 s. [in Polish].

Świdarska W. (1966). Polska macierz szkolna na Podolu. [Polish school matrix in Podolia]. *Pamiętnik Kijowski*. T. 3. Londyn., S. 139–148. [in Polish].

Świt. Kijów. 1906. nr. 1. 30 grudnia. [in Polish].

Wielhorski W. (1959). Ziemie Ukrainne Rzeczypospolitej. Zarys dziejów. [Ukrainian territories of the Republic of Poland. Outline of history]. *Pamiętnik Kijowski*. T. 1. Londyn. S. 84. [in Polish].

Wrzosek M. (2013). *Z dziejów zmagañ politycznych i zbrojnych o niepodległość polski w latach 1908–1918*. [From the history of political and armed struggles for Polish independence in 1908–1918]. Białystok. 300 s. [in Polish].

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано становище польської спільноти Правобережної України наприкінці XIX – на початку XX ст., що мала ознаки регіональної ідентичності в соціально-політичному просторі Російської імперії. Регіональна єдність поляків базувалася на національній, релігійній окремішності від більшості українського православного населення Правобережжя та відрізнялася від політично-соціального простору Королівства Польського, центрів Москви й Петрограда.

Католицька релігія виступала головним і об'єднуючим чинником усіх верств польського населення впродовж усього XIX ст. Великі польські землевласники завдяки своїй економічній могутності відігравали значну роль в суспільному житті. В умовах буржуазної революції 1905 р. були створені і розпочали свою діяльність польські політичні партії та громадські організації. Визначальним, об'єднуючим фактором у цей період виступала національна ідентичність та регіональні інтереси. Так, селяни та інтелігенція підтримали польських землевласників на виборах до Державної думи. Обрані від Правобережжя польські депутати об'єдналися в окрему фракцію для представлення і захисту інтересів краю.

Внаслідок демократичних перетворень після російської лютневої революції 1917 р., визнання українського народу господарем в Україні польська спільнота Правобережжя утворила представницькі органи влади і об'єдналася для захисту своїх національних прав. Більшовицький переворот 1917 р., завершення Першої світової війни, проголошення незалежних української і польської держави виступили зовнішніми чинниками, що почали руйнували регіональну ідентичність поляків Правобережної України. Внутрішніми факторами такої руйнації виступили ідеологічні розбіжності польських політичних сил та загострення соціальних конфліктів в умовах ліквідації приватної власності новою владою. З утвердженням радянської влади і проведенням політики коренізації у 20-х рр. певний час ідентичність поляків зберігалася в межах створеного у Волинській окрузі Польського національного району. Однак, вона була підпорядкована комуністичній ідеології і остаточно розпалася внаслідок політики репресій та депортацій у 30-х рр. XX ст.

Ключові слова: регіональна ідентичність, поляки, Правобережна Україна, суспільно-політичне життя.